

PROPHETS – SERVANTS OF THE WORD OF GOD

DEACON BORIS FAJFRIC

Abstract: In Old Testament history, among the Chosen people, prophets played a significant role. They were God-inspired and enlightened people who, as the chosen people of God, were different from the rest of the population. Their service was not a priestly one, but as the chosen people, they were obligated to carry out His will and warn the people. The prophets were endowed with the gift of oratory, as well as performing miraculous acts in order to have a greater impact on the people of Israel.

Keywords: Prophet, The Chosen people, prophetic service, Law, Messiah, Moses, Elijah.

ПРОРОЦИ – СЛУТЕ РЕЧИ БОЖИЈЕ

ЂАКОН БОРИС ФАЈФРИЋ

Сажетак: У старозаветној историји пророци су међу Изабраним народом играли значајну улогу. Они су били Богом просвећени и надахнути људи који се издвајали од осталог становништва. Њихова служба није била свештеничка, него су као одбрани људи од Бога били дужни да извршавају Његову вољу и опомињу народ. Јахве их је поставио над народима и царствима да истребљују, обарају и затиру. Пророци су били обдарени даром говорништва, као и вршењем чудесних дела како би имали што јачи утицај на израелски народ.

Кључне речи: Пророк, Изабрани народ, пророчка служба, Закон, Месија, Мојсије, Илија

Пророци, чија је проповед је била стварна, усмена и писана,¹⁾ се нису истицали само у говорништву и писању, него и у политици. Главни циљ њихове службе је био да подучавају Изабрани народ да се духовни живот не односи само на обреде и ритуале, него и на свакодневни живот.²⁾ Јевреји су били упозанти са историјом својих предака који су живели тешким животом и да им је Јахве био утешатељ и водич. Пошто их је Бог посредством Мојсија избавио из дугогодишњег Египатског ропства, њихови потомци су веровали да је Јахве на страни сиромашних и потлачених. Ово веровање је чувано као светиња кроз Тору. Међутим, њима није представљао проблем упознавања са Зако-

¹⁾ Протосинђел Доментијан, *Лекције из Свејої Писма – Пророчке књије Сїярої Завейїа*, Београд 1908, 1.

²⁾ Џон Дрејн, *Увођење у Сїяри Завейї*, СЛЮ, Београд 2003, 29.

ном, него његово спровођење. Управо су тада пророци играли важну улогу, опомињући народ о њиховој дужности према Богу. Они су били свесни да није било лако живети по Законским прописима, па су их охрабривали својим сопственим поступцима. Била је то мучна борба у којој су многи пророци изгубили своје животе.³⁾

Реч *ѝророк*

Српска реч *ѝророк* потичке од грчке речи *προφήτης*, која се први пут јавља у преводу Седамдесеторице⁴⁾ – Септуагинта (LXX).⁵⁾ Она у преводу значи *ѝвориии умесѝо некоѝ* или *ѝвориии у нечије име*. Из ове речи се може извући закључак да су пророци били представници и изасланици који су говорили у Име Божије.⁶⁾

Код јеврејских писаца Старог Завета реч пророк је имала три израза: *navi*, *roe* и *hoze*.⁷⁾ Они у јеврејском језику значе исто, али се ипак разликују по свом етимолошком значењу. Реч *navi* је позната још од времена Мојсија, која се почиње придавати Божијим изабраницима тек од времена Самуила, док су се друга два употребљавала још раније.⁸⁾ Први назив у преводу значи *звѝии, ѝозвѝии, објавиѝии*, тако да би се могло превести као *ѝозивач* или *ѝозвани*. Овај глагол се сусреће још у 8. веку код пророка Амоса, касније и код Јеремије у значењу *ѝворник*.⁹⁾ Реч *navi* може да значи *изливаѝии се* или *ѝробѝијѝии се из недара земљиних*, па би се могло превести као *реч која се лије из дубине душе слободно и енерѝично*. Отуда ова реч може да означава лице које говори са одушевљењем, тј. беседника.¹⁰⁾ У раније доба Израела, појам *navi* се односио само на лице које иступа у име Јахвеа. Оно се у каснијој

³⁾ Исто, 29 – 30.

⁴⁾ Септуагинта је грчки превод Старог Завета. Настао је ради Јевреја у дијаспори, јер су заборавили арамејски језик, па нису могли разумети речи Закона. Назив је добио по 72 преводаца. Једини извор који нам говори о пореклу LXX јесте Аристеево писмо. Такође га спомињу Аристовул, Јосиф Флавије и Филон Александријски. Писмо садржи пуно легенди, тако да се са сигурношћу не може утврдити његова веродостојност. Сигурно је да је настало ради јелинизираних Јевреја и да је преведен само Закон, а да су касније додате остале књиге. Опшириније о овоме погледати код N. F. Marcos, *The Septuagint in Context. Introduction to the Greek Versions of the Bible*, BRILL: Leiden – Boston – Köln 2000. Такође погледати код Тихомир Радовановић, *Истѝорија ѝревода Сѝарѝи Завѝѝа*, Београд 1929, 1 – 20.

⁵⁾ Илија Томић, *Сѝарозавѝѝни ѝророци – служба ѝророка и ѝрорѝке књѝге*, Београд 2006, 11.

⁶⁾ W. J. Harington, *Uvod u Stari Zavjet. Spomen obećanja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1977, 193.*

⁷⁾ Доментијан, нав. дел., 2; Милан Н. Милутиновић, *Служба шеснаесѝтѝорице ѝророка Сѝарѝи Завѝѝа (у времену од 836. – 408. год. Пре Хр.)*, Београд 1910, 6; Томић, нав. дел., 11; Harington, Op. cit., 192; Adalbert Rebić, *Prorok Ćovek Božiji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1982, 8.

⁸⁾ Милутиновић, нав. дел., 6.

⁹⁾ Томић, нав. дел., 12; Harington, Op. cit., 192.

¹⁰⁾ Доментијан, нав. дел., 2; Милутиновић, нав. дел., 6.

историји Јевреја пренела на лица из прошлости, као што су Аврам, Мојсије, Арон и Марија који су се убрајали међу пророке.¹¹⁾

Друга два назива су се користила до времена Самуила и она потичу из речника простог народа. Преко њих се изражавала способност људи да прозревају у будућа времена и догађаје. Такви људи су се називали видовитим или прозорљивцима.¹²⁾

Реч *roe* означава физичко гледање или духовно зрење и оно се користи за појам *виделац*.¹³⁾ Оно се јавља у западним семитским језицима: хананском и моавском. Израз се односи на људски вид, али се сусреће и значење које се односи на визију или виђење. По теолошком смислу у јеврејској религији, овај израз може да значи: *дојовиђење њреко људи, Бој види људе, човек види дела Божија и имаји виђење или визију*. Израз се некад користио и при давању благослова. Оно што карактерише израз *roe* јесте значење *имаји визију*. Међутим, под тиме се на подразумева примање визије и слушање, него извештај о визији.¹⁴⁾

Следећи израз *hoze* значи *јромајираји* и представља мање физичко гледање. Оно се чешће употребљавало и убедљивије је означавало пророчку стварност. Овај појам се код Јевреја удомаћио за време монархије и користили су га пророк Гад и левит Хеман.¹⁵⁾ Оно је указивало на пријем Божијег откривења, па га сусрећемо при потврди Божијег суда против Израела и у говору против лажних пророка.¹⁶⁾

Избор пророка

За пророчку службу су бирани одређени људи од стране Бога. Избор није био присиљан, него слободан тако да га је свако могао одбити. Бог је људе позивао у пророчку службу из љубави према човечанству, па им је зато дозволио да својом слободном вољом одлуче да ли ће прихватити такву службу или не. Позив је некад вршен изненада и без припреме, а примери за то су нам Мојсије, Амос, Илија и Исаија. Свако ко се прихватио пророчке службе, пролазио је кроз тешка искушења, која су некад била и кобна. Многи пророци су упадали у унутрашњу кризу и немоћ током вршења своје службе.

¹¹⁾ Томић, нав. дел., 12.

¹²⁾ Доментијан, нав. дел., 2; Милутиновић, нав. дел., 6.

¹³⁾ Celestin Tomić, *Poruka spasenja Svetog Pisma Starog Zaveta*, Zagreb 1983, 318; Harrington, *Op. cit.*, 193.

¹⁴⁾ Томић, нав. дел., 18.

¹⁵⁾ Harrington, *Op. cit.*, 193; Tomić, *Poruka*, 319.

¹⁶⁾ Томић, нав. дел., 17.

Неки су се у сведочењу Јахвеа осећали беспомоћним, па чак и заведеним од стране Бога.¹⁷⁾

Обраћање Бога је било разноврсно. Највише се јављао у виђењима или сновима. Кроз виђења се означавала духовна и осећајна слика. Пророк је чулима примећивао слике које су му се јављале, па је у виђењима могао гледати, слушати и осећати. Виђења која су се јављала пророцима била су повезана са светом у којем су пророци живели. Тешко је рећи да ли су виђења била стварна или део маште. Она су вероватно била слична екстази, као код Апостола Павла и Јована Богослова. Пророк Јеремија ово стање упоређује са стањем опијеног човека: „Ради њорока њуца срце у мени, ѡрејдећу све кости моје, ако њијан сам и као човек која је освојило вино, Госјода ради и њејових ради светјих речи“ (23,9). Пророчко надаћнуће је било слично песничком, али се оно битно разликовало.¹⁸⁾

Следећи начин јављања Божијег откровења јесте у сновима. Није се радило о обичном сну, него о пророчком у којем се Бог јављао и објављивао своју вољу. Снови су били тајанствени, тако да су их пророци морали објашњавати. Дешавало се да снови буду приказани не само пророцима, него и онима који се нису бавили том службом. Пример томе је фараон који је испричао свој сан Јосифу. Било је и оних који су преко снова хтели да одврате Јевреје од Јахвеа, а на које је Закон упозоравао.¹⁹⁾

Поред снова и виђења, постојао је још један начин на који је Бог саопштавао своје откровење, а то је речју. Многи пророци своје откровење исказују речима: *Тако јовори Јахве, Шћио чух од Јахвеа Саваојша* и слично. Оно што су чули, тако су морали и објавити. Није се радило о обичном гласу који чују сваки дан од различитих људи, него да пророк осећа у својој души. Сваки пророк је чуо глас Божији на различит начин. Тако је Мојсије гледао, Самуило слушао само глас, а Јеремија осећао као глас своје савести.²⁰⁾

Божија откровења су пророци саопштавали на различите начине. Најупотребљивији је био усмени говор и оно је било уперено на оне на које се откровење односило. Уколико се оно односило на цео народ, онда се саопштавало на скуповима, а уколико је било упућено цару или појединцу онда је пророк одлазио у њихову кућу и објав-

¹⁷⁾ Томић, нав. дел., 23 – 24; Томић, *Poruka*, 321 – 322.

¹⁸⁾ Доментијан, нав. дел., 11 – 12; Томић, *Poruka*, 322.

¹⁹⁾ Доментијан, нав. дел., 12 – 13; Томић, нав. дел., 34 – 35; Томић, *Poruka*, 322 – 323.

²⁰⁾ Томић, нав. дел., 34; Томић, *Poruka*, 323.

љивао им Божију реч. Други начин је био преко пророчких списа. Иако су неки пророци записали своја виђења, ипак је било више оних чији су говори записали други. Трећи начин су симболичке радње, које су се ретко употребљавале и за којима је следило усмено објашњење. Начин саопштавања откровења некада није зависило од пророка, него од Бога. Често пута се дешавало да Господ нареди на који начин да се саопшти Његова реч.²¹⁾

Социјални и друштвени живот пророка

Социјални и друштвени положај пророка се међусобно разликовао. Неки пророци су живели по селима у својим кућама, а неки у светилиштима. Било је оних који су били ожењени, као и оних који нису били. Углавном су живели у сиромаштву и издржавали се од милостиње.²²⁾ У 11. и 10. веку пре Христа сусрећемо у Израелу извесне пророчке покрете. То је било током криза, због чега су настајале заједнице пророка који су се борили против оних опасности које су претиле духовном уништењу јеврејског народа. Живели су у близини Јахвеових светилишта где су могли да имају неку улогу у култу. Прорицали су тако што су падали у транс, који се изазивао помоћу музике и плесања, па је деловало омамљујуће. Прорицање је имало сличности са пророцима хананског бога Вала, али је она била само спољашња.²³⁾

Пророчке институције

Са организовањем пророчкох заједница, настале су посебне пророчке институције. Тако имамо дворске пророке који су деловали у царским дворовима. Први дворски пророци су били Гад и Натан. После њих се овај вид пророчке службе у духовном стању погоршао. Пророци при двору су увек пратили цара на свим путовањима, где су по храмовима прорицали његову победу како би му се додворили. Пророчка служба у двору је била добра у материјалном и социјалном смислу. Пошто су увек прорицали у цареву корист, изазвали су гнев међу позваним пророцима који су се ограђивали од дворских.²⁴⁾

У 9. веку пре Христа установљена је заједница пророчких синова. Они су били засебна пророчка група која се разликовала од пређашњих. Код њих се слабо истицала екстаза или је уопште није било.

²¹⁾ Доментијан, нав. дел., 13 – 15.

²²⁾ Томић, нав. дел., 29.

²³⁾ Harrington, Op. cit., 194.

²⁴⁾ Томић, нав. дел., 48 – 49; Harrington, Op. cit., 195.

Били су велики борци против Валовог култа. Подржавали су их пророк Илија и Јелисеј, иако нису потицали из те групе.²⁵⁾

Они пророци који су се посебно истицали, били су они који су се бавили писањем. Први пророци се нису бавили књижевним делима, него су били проповедници речи која се није записивала.²⁶⁾ За првог пророчког писца се сматра Самуило. Званичан почетак писане пророчке службе датира у периоду од 750. до 700. године пре Христа, у времену када је Сирија јачала. Писци пророци се деле у две групе: мале и велике. У прву групу спадају Исаија, Јеремија и Језекиљ, док другу чини њих дванаест: Осија, Јоил, Амос, Авдија, Јона, Михеј, Наум, Авакум, Софонија, Агеј, Захарија и Малахија. Међу писце спада и Данило, чије књижевно дело није уврштено у пророчке књиге, него у поучне.²⁷⁾

Лажни пророци

Постоји још једна група пророка, која се не може сматрати институционалном пророчком службом. Такви су од стране позваних пророка означени као лажни. Они су могли бити самозвани који никада нису добили Реч Божију, а желели су да имају неку корист. Међутим, било је и таквих којима се Бог јављао како би извукао неку корист од њих. Међу лажним пророцима спадали су и они којима је Бог објавио своје откровење, али су се у својој служби показали неверним. Било је оних који нису били позвани од Бога, али су одвраћали народ од магија и врачара. Позвани пророци су често упозоравали на лажне пророке и прекоревали их. Оптуживали су их за неверовање, користољубље и новац. Пребацивали су им то што су се служили пророчком службом из својих личних интереса и да су народу објављивали лаж. Описани су као пијанице и прељубници, а многи су оптужени да су заборављали Име Божије, наводећи народ у заблуду говорећи о миру и благостању. Било је оних лажних пророка којима се Бог заиста јављао и који су чинили чуда.²⁸⁾

У старозаветно време када су деловали пророци, постојао је проблем како спознати правог пророка од лажног. Јеремија прави разлику тако што се позвани пророци могу спознати по њиховом животу који се усаглашава са речју коју објављују. Многи писци су постављали три начела по којима се могао спознати прави пророк. Прво

²⁵⁾ Harrington, Op. cit., 195.

²⁶⁾ Доментијан, нав. дел., 8.

²⁷⁾ Доментијан, нав. дел., 8; Томић, нав. дел., 51 – 52.

²⁸⁾ Томић, нав. дел., 49 – 50.

начело је када пророк наговештава добро и зло, Божију награду и казну, коначно спасење и коначну пропаст. Друго начело је када пророк усклађује свој живот са Тором, док треће начело наглашава остварење пророчких речи. Међутим, ова начела нису могла бити поуздана, тако да је народ био препуштен сам себи да помоћу свог ума и расуђивања спознају правог пророка.²⁹⁾

Циљ пророчке службе

Код српског народа се увек под пророком подразумевао човек који је умео да прориче будућност. То је било и код осталих нација. Код већег дела паганског народа, пророци су служили као они који умеју да гледају у будућност. Међутим, код стразаветних пророка није било тако. Иако су они прорицали будућност, то им није била главна преокупација и није се односила на судбину појединих људи. Њихова улога је имала више значење.

Циљ пророчке службе у Старом Завету је била очување духовних вредности код Израелског народа. Они се могу сматрати неком врстом анђела чувара који су ходали земљом. Њихова дужност је била да грешном и заблуделом народу проповедају правосуђе и љубав Божију према људима. Одвраћали су народ од покварености, неправде и порочности. Позивали су их на покајање и држање Закона Божијег. Били су сведоци праве вере у Бога коју су проповедали Изабраном народу, а који се удаљио од Њега.³⁰⁾

Пророци су били позвани од Бога да грешном народу објављују Његову вољу и дела, како би постали истинити наследници Царства Небеског. Пророчка реч није била упућивана само појединцу, него целом народу или цару као поглавару. Проповедали су само оно што су чули од Бога или видели. Због честог проповедања Речи Божије, називани су *усџа Јахвеова*.³¹⁾

Јеврејски народ је у пророцима видео заштитнике и чуваре права Бога, јер су се непрестано борили против народног удаљавања од истините вере, продирања идолопоклонства и моралне разузданости. Изабраном народу је дат Закон помоћу којег су усклађивали свој живот моралним вредностима. Међутим, пошто се већи део људи није пидржавао Божијих заповести, удаљавали су се од Њега.

²⁹⁾ Исто, 50 – 51.

³⁰⁾ Доментијан, нав. дел., 4 – 5.

³¹⁾ Томић, *Poruka*, 327.

Управо су се у таквим приликама пророци исказивали, опомињући Јевреје и упућујући их на Закон Божији. Нису се никога бојали сем Бога и увек су били спремни да сваког укорe. Чак су се дрзнули и да цареве опомену, где су неке и свргавали.³²⁾

За израелски народ пророци су представљани као њихови анђели чувари. Они су упозоравали своје сународнике на њихове моралне преступе и грешке. Пророци су покушавали да Јеврејима укажу на послушност Богу, јер љубав која им је дата од Њега била је незаслужена. Због тога су дужни да из захвалности према своме Творцу искажу поштовање кроз придржавање Закона.³³⁾ Међутим, у то време јеврејски народ је био у честом контакту са магијом, једним од највећих проблема човечанства. Утицај магије је долазио из околних народа, а нарочито из Ханана. Тако су под хананским утицајем Јевреји веровали да је пустиња насељена духовима, па су тако на празник Помирења приносили жртву злом духу Азазелу. Веровали су да духови могу да утичу на плодност поља, па су остављали један део непожењен како не би наљутили духа и изазвали га да оде, јер би се тиме поље осушило. Такође су веровали да духови држе стражу код улаза у кућу, па се при градњи приносила жртва. Болести су такође сматране за дело негативне силе духа. Постојала су још многа веровања у којима су духови били узроци многих невоља. Због таквих веровања, појављивале су се личности које су за себе тврдиле да поседују моћ да ступе у контакт са тим силама и ставе их себи у службу. Такође су могли да уклањају болест, призивају кишу, говоре са умрлима и слично. Овакве ствари су привлачиле Јевреје, тако да се сујеверје раширило по целој Израелу. Многи људи су се бавили магичним радњама како би себе заштитили од злих сила.³⁴⁾

Како је магија била раширена међу јеврејским народом, поштовање Бога је било отежано, онако како је Закон то захтевао. Због тога су у Израелу магичне радње биле забрањене, као и култни утицаји других народа. Такве забране су покренули свештеници.³⁵⁾ Постоји могућност да су у реформи учествовали и пророци, јер су односи између њих и свештеника били присни. Тако пророк Јеремија каже: *Јер и њоророк и свешћеник скрвне је, налазим и у дому свом злобу њихову, њовори Госјод*“ (Јер.23,11). Добија се утисак да су пророчка и

³²⁾ Милутиновић, нав. дел., 8 – 9.

³³⁾ Дрејн, нав. дел., 213.

³⁴⁾ Исто, 41.

³⁵⁾ Исто, 42.

свештеничка служба истоветне, али није било тако. Пастирска служба пророка се разликовала од свештеничке. Дужност свештенства је била да свесно испуњавају обред Закона и жртвеног института, као и да надгледа да ли их народ извршава. Они су паству подучавали Синајском закону и одвраћали их од многобројних заблуда. Њихов задатак је био да народ воде ка Богу. Међутим, било је случајева када у томе нису успевали, па су у томе суделовали пророци.³⁶⁾ Дакле, када свештеници нису били у стању да утичу на народ, тада су наступали пророци који су вероватно били утицајнији од свештенства.

Пророштва о Месији

Пророци су помагали свештеницима у васпитању народа Закону Мојсијевом, да би што спремнији дочекали дугоочекиваног Месију. Дакле, главна тема њиховог пророштва није било прорицање нечије будућности, него доласка Сина Божијег, тј. Исуса Христа.

Назив Месија долази од јеврејске речи *mashiah*, што у преводу значи *јомазати* или *јрљати* уљем. Углавном се ова реч преводи као *јомазаник*. Ово име се користило при обреду посвећивања неке особе на коју се изливало уље. Углавном се примењивао на цара, а дешавало се да га добије и пагански владар.³⁷⁾ Међутим, код Јахвеовог Месије оно значи послање, одговорност пред Богом и народом.³⁸⁾ Када пророци говоре о Месији, они мисле на будуће време када ће Помазаник доћи и испунити своје обећање према своме народу. Дакле, месијанизам се бави сталним ишчекивањем политичког – религиозног спасења које ће једног дана Бог послати.³⁹⁾

Постоје два вида месијанизма: општи и персонални (лични). Општи се односи на почетак историје израелског народа. Оно почиње када се Бог јавио Авраму и указао му будућност његовог народа као изабраног. Бог им је обећао земљу Ханан као земљу благостања. Међутим, ка том благостању морали су да прођу кроз разне недаће и муке. Како је стање било све теже, месијанско ишчекивање је добило нови ниво.⁴⁰⁾

Персонални (лични) месијанизам се заснивао на веровању да ће једна личност бити та која ће им донети спасење. Израелски народ је

³⁶⁾ Милутиновић, нав. дел., 7.

³⁷⁾ Harrington, Op. cit., 252; Tomić, *Poruka*, 337.

³⁸⁾ Tomić, *Poruka*, 337.

³⁹⁾ Исто, 338.

⁴⁰⁾ Harrington, Op. cit., 249 – 250.

веровао да ће Спаситељ потећи из Давидове династије у виду неког цара. Међутим, како су се израелски владари понашали супротно Закону и како је монархија пропадала, настало је разочарење. Међутим, из њега се развило ново веровање да ће Месија доћи као потомак Давидов. Тако се нада више није везивала за династију, него за једну личност. Та личност је приказивана као Месија, који је уједно цар, пророк и Син Човечији.⁴¹⁾

Међу Изабраним народом је било раширено веровање и у месијанизам без Месије. Оно се заснивало да ће уместо једне личности, доћи Царство Божије. Како је монархија пропала, израелски народ је веровао да ће њихов истинити цар бити сам Јахве које ће своје царство донети на земљу.⁴²⁾

Пошто су старозаветни пророци своје народу проповедали о доласку Месије, непрестано су опомињали да се придржавају Закона и живе моралним животом, како би достојно дочекали свога Помазаника. Они су се трудили да на Јевреје позитивно утичу како се не би удаљили од истините вере. Због тога су стално проповедали против идолопоклонства и моралне разузданости, нешто што је тада била главна бољка Израела. Закон Мојсијев је у себи садржавао прописе којих су се морали придржавати. Међутим, како су прописи били строги, долазило је до удаљавања од њих. Пророцу су се трудили да прекорима и укорима приволе Јевреје да се придржавају Закона. Нису се бојали смрти, тако да су били у стању да опомену све. Тиме су они хтели да Бога приближе Јеврејима, како би они као Изабрани народ дочекали свога Спаситеља.⁴³⁾

Проричући о Помазанику, пророци су проповедали да ће Месија током свог доласка остварити Божије Царство, које је утемељено на Синају током склапања савеза. Све вође Израела морају бити свесни да је Јахве једини истинити цар. Давидово царство је било само слика коначног остварења Божије владавине. Пошто су се израелски цареви огрешили о Закон, доћи ће Јахвеов дан када ће Израел остати без цара и царства. Међутим, Бог остаје при својим обећањима да ће послати Месију који ће окупити одвојена племена и вратити их у земљу обећану. Неће се само Израел уздићи на свету гору, него ће сви народи живети у вечном миру који ће се удостојити да виде спасење Божије.⁴⁴⁾

⁴¹⁾ Исто, 250 – 251.

⁴²⁾ Исто, 251 – 252.

⁴³⁾ Милутиновић, нав. дел., 6 – 10.

⁴⁴⁾ Томић, *Poruka*, 340.

Сва пророштва о Месији која су исказали старозаветни пророци, испунили су се у Исусу Христу. Тако Христос говори пророчким језиком и служе се њиховим сликама. Он пророчким језиком напада сваки формализам и материјализацију култа, суботе, поста и храма. Такође су пророци предсказали догађаје из Исусовог живота, као што је рођење од Дјеве (Ис. 7, 14), његова чуда (Ис. 35, 3 – 6), улазак у Јерусалим (Зах. 9, 9), страдање (Ис. 53, 4 – 8) и васкрсење (Јона 2, 1).⁴⁵⁾

Пророчка служба у околини Израела

Пророчка служба није била раширена само међу јеврејским народом, него и међу другим. Научна истраживања показују да су пророци старог Истока постојали пре Израела. Библија говори о другим пророцима изван израелског царства, називајући их лажним.⁴⁶⁾ Ово нам показује да нису само Јевреји имали своје пророке, него и други народи. Свака нација је имала свога пророка који је за себе сматрао да је обдарен разговором са божасним бићима. Такви људи су се чудно понашали, као што је падање у транс, ентузијазам, плесање, певање и слично. У Грчкој су деловали пророци под именом *manteis*, који су људима одговарали на њихова питања везана за болест, брак, децу, ратовима и путовањима. Они су у име бога давали савете и упуте за будућност. Пророци су углавном деловали међу цивилизованим народом, али их је било и код примитивних, који су били познати као шамани.⁴⁷⁾

У околини Израела деловали су разни пророци који су утицали на јеврејски народ. Тако је Египат имао велику важност за историју Израела, јер су у њему боравили Јевреји који су били под утицајем египатске културе. Религијски трагови су посебно оставили видљиви утицај на Изабрани народ.⁴⁸⁾ Тако је из Египта потекло 8 текстова о Месији, који су били слични по грађи и мислима библијском пророштву.⁴⁹⁾

Око 2700. године пре Христа деловао је неки египатски свештеник по имену Нефероху, који је прорекао фараону Снефру да ће након невоља са југа доћи нови цар по имену Амени који ће све непријатеље победити и донети мир. Вероватно се радило о фараону Амен-

⁴⁵⁾ Доментијан, нав. дел., 6 – 8; Tomić, *Poruka*, 340.

⁴⁶⁾ Tomić, *Poruka*, 312 – 313.

⁴⁷⁾ Rebić, *Op. cit.*, 14 – 15.

⁴⁸⁾ Исто, 15.

⁴⁹⁾ Tomić, *Poruka*, 313.

мхету I, оснивачу 12. династије. Пророштво је највероватније обликовано за време његове владавине, како би себи учврстио владарску позицију. Имамо још један случај пророштва, у којем се неки лончар, око 1500. године пре Христа, истицао као пророк. Он је прорекао страшне невоље: сушу, глад и несреће. У исто време је неки мудрац прорекао краљу Аменофису III да ће га задесити несрећа, као знак божијег гнева. Затим имамо случај прорицања у Карнаку где је постојало светиште Амон – Ре, где су свештеници прорицали помоћу коцки, омина и присилног сна.⁵⁰⁾

Као што се може закључити, египатска пророчанства су се заснивала на врачарском – магијском карактеру. Некада проштва нису изговорана у име неког божанства. У Египту су постојали људи који су ходочасницима и верницима прорицали будућност и садашњост у име бога, због чега су стекли велики углед у народу. Некада су се египатски пророци занимали социјалном неправдом и неједнакошћу, желећи да то одстране из своје средине. Све те појаве су извирали из заједничког религијског искуства.⁵¹⁾

Пророчка служба се сусреће у Ханану и Феникији. Тако је неки свештеник Вен – Амон из египатског Карнака дошао у фенички град Библос, доневши са собом кип бога Амона. Он је затражио од цара Закира да закупи дрва, како би саградио храм своме богу. Пошто су му захтеви били превелики, добио је од цара заповест да напусти град. Док је Вен – Амон чекао да брод крене из Библоса, дошао је неки младић замоливши га да не напусти град због појаве пророштва које је имало везе са богом Амоном. Након тога је цар Закир уговорио продају дрвета са египатским свештеником.⁵²⁾

Хананска пророчанства су имала сличности са израелским. Она су могла бити екстатична, колективна и појединачна. Пророци су били везани уз светишта и култ, а било је и оних који су деловали у царском двору. Они су божанску поруку преносили цару и тумачили му. Ханански пророци су прорицали у току трансa, песме и плесања. Било је и оних који су то чинили телесним сакаћењем, свлачењем и сексуалним екцесима.⁵³⁾

У Месопотамији је пророштво такође било развијено. Пророци су прорицали будућност на разне начине: утробом животиње, летом

⁵⁰⁾ Томић, нав. дел., 14; Rebić, Op. cit., 15 – 16; Tomić, *Poruka*, 313.

⁵¹⁾ Rebić, Op. cit., 16.

⁵²⁾ Rebić, Op. cit., 16 – 17; Tomić, *Poruka*, 314 – 315.

⁵³⁾ Tomić, *Poruka*, 315.

птица, сновима, посматрањем звезда и Месеца. У Сирији и Вавилону су деловали свештеници који су при храму прорицали будуће догађаје. Било је неких свештенослужитеља који су исказивали божију реч тако што су у екстатичном стању резали себи жиле и пуштали крв. Такви пророци су се звали *mahu*. Поред мушких пророка, у Месопотамији је било и женских. Тако је у сиријском граду Арбели постојао храм богињи Астарте у којем су служиле свештенице.⁵⁴⁾

Има доста сличности између израелског и месопотамијског пророштва. Тако су сличности пронађене у богатом архиву града Мари на Еуфрату из 1700. године пре Христа. Пророци су се тамо називали *mahu* (свештеник) или *apillum* (онај који одговара). Њима се божанство јављало и објављивало им поруке које су преносили цару. Оне су могле бити различите, али углавном су се заснивале на милосрдни избор и савез са божанством.⁵⁵⁾

У Месопотамији је деловао пагански пророк Билеам који се у Старом Завету спомиње. Родом је био из града Петора с реке Еуфрата. Имао је надљудске моћи и долазио је у додир са божанством. Иако је био паганског порекла, прорицао је у име правога Бога. Њему се обратио моавски цар Балак да прокуне Израел, али је Билеам то одбио.⁵⁶⁾

Као што се може видети, Израел није једина земља у којој је била раширена пророчка служба. Јахвеови пророци су долазили у додир са другим народима и њиховим пророцима, борећи се против њиховог утицаја. Постоје многе сличности између страозаветних и паганских пророка. Међутим, ипак постоји велика разлика, јер су израелски пророци проповедали о Једноме Богу и само Њему служили. Док су се пагаснка пророчанства односила на плесове, читања изнутрица и лету птица, како би открили начију судбину, дотле су старозаветни прорицали о доласку Месије.

Историја пророчке службе до Илије

Почетак пророчке службе у Израелу је тешко одредити. Од самог почетка су постојали људи који су штитили Реч Божију и посвећивали свој живот Њему. Многи људи су се називали пророцима у Старом Завету, тако да треба правити разлике између правих и оних који су

⁵⁴⁾ Томић, нав. дел., 14 – 15; Rebić, op. cit., 17 – 18; Tomić, *Poruka*, 313 – 314.

⁵⁵⁾ Rebić, Op. cit., 18.

⁵⁶⁾ Исто, 18.

само носили такав назив. Тако, на пример, Свето Писмо патријарха Аврама назива пророком, као Исака и Јакова.⁵⁷⁾ У њима постоје многе сличности са пророчком службом. Као и пророци, тако су и они били изабрани од Бога, ишли где их је Он упућивао, јављао им се у сну и слично. Међутим, они се не сматрају пророцима, јер нису били говорници Божији за народ и није им Јахве наређивао да преносе Његову реч људима. Зато патријархе не можемо сматрати пророцима у буквалном смислу.⁵⁸⁾

Пророчка служба у Израелу почиње са Мојсијем, тако да историја пророштва почиње са епохом теократије при Синајском законодавству. Он је признат за првог представника пророштва који по својој мери дара заузима прво место над осталим пророцима.⁵⁹⁾ Мојсије је изабран од стране Бога да избави свој народ из Египта, тако да он проживљава драму свога народа и изложен је ризику народног разочарења. Због своје узвишене службе, он је узор свим старозаветним, због чега се многи позивају на њега.⁶⁰⁾ Циљ Мојсијеве службе је био да се Јевреји што боље организују у *народ завета*. Обраћао је пажњу на обредне и грађанске законе, и откривао је месијанску идеју људима. Иако после смрти Мојсијеве није прекинута пророчка служба, све до Самуила пророци су се ретко јављали.⁶¹⁾

Мојсијев брат Арон и ученик Исус Навин се нису сматрали за пророке. Првом се приписује свештеничка служба, док је други сматран за Мојсијевог наследника.⁶²⁾ Међутим, занимљиво је то да се Мојсијева сестра сматрала пророчицом, која је пророковала плешући и певајући.⁶³⁾

У доба судија се није претерано истицала пророчка служба, јер они нису сматрани за пророке, него за владаре иако су имали многе сличности са пророчком службом. Њихова служба се није заснивала на објављивању Речи Божије, него на избављењу јеврејског народа од непријатеља. Тако судије у правој смислу означавају вођу, а не пророка.⁶⁴⁾

57) Томић, нав. дел., 77; Томић, *Poruka*, 307.

58) Rebić, *Op. cit.*, 21 – 22.

59) Милутиновић, нав. дел., 10.

60) Томић, *Poruka*, 307 – 308.

61) Милутиновић, нав. дел., 10 – 11.

62) Томић, нав. дел., 78.

63) Rebić, *Op. cit.*, 23; Томић, *Poruka*, 308.

64) Драган Милин, *Старозаветна историја*, Матица Српска, Нови Сад 1994, 36.

За време деловања судија, пророчка служба није била нешто посебно раширена, али је ипак забележено деловање појединих пророка. Пример је пророчица Девора, у чије време су централна и северна јеврејска племена потпала под власт Јавина, цара асорског. Након 20 година угњетавања, устанак је подигао Варак из Нефталимовог племена. Њега је подржавала пророчица Девора, којој су у светишту у Рами долазили људи за савет, а она им саопштавала Реч Божију.⁶⁵⁾

Иако се судије на сматрају пророцима, ипак се неким приписује пророчка служба. Тако се за пророка сматра Гедеон, коме се Бог јавио опасавши га Духом Светим. Он је деловао и борио се против паганског утицаја, због чега су га неки упоређивали са Илијом. Такође се за пророка сматрао и Самсон.⁶⁶⁾

Од Мосјијевог доба па све до Самуила, постојао је мали број пророка који су јавно деловали. Разлог томе је што је тада требало омогућити Закону да дејствује свом силом. Како важност Торе још није избледела међу народом, Мојсијеве установе су могле слободно да воде јеврејски народ одређеноме циљу. Међутим, када је ревност за Закон ослабила, тада се јавила потреба да Бог пошаље своје посланике, који би вратили Изабрани народ Божијим заповестима.⁶⁷⁾

Када су Јевреји покушавали да оснују царство и добију цара, тада се појавио пророк Самуило, који им је у том подухвату помогао. Иако су пролазили кроз разне тешкоће, ипак су напредовали. Од једног номадског народа постали су стални становници села и градова, који су се бавили земљорадњом, занатом и трговином. Али, тада они почињу да усвајају културу суседних народа, па чак и религију. Управо је тада пророк Самуило почео да делује.⁶⁸⁾

Самуило спада међу утицајне пророке од којег започињу пророчка дела. Он се појавио као судија, али је првенствено био свештеник и пророк. Захваљујући њему, Јевреји су добили свог првог цара Саула.⁶⁹⁾ Библија га описује као великог пророка који је вешто водио свој народ. Дају му се сва пророчка права, па га тако називају видецем који је обдарен изванредном Божијом харизмом, коју је испо-

⁶⁵⁾ Исто, 37.

⁶⁶⁾ Rebić, Op. cit., 24.

⁶⁷⁾ Милутиновић, нав. дел., 11.

⁶⁸⁾ Томић, нав. дел., 79; Rebić, Op. cit., 24.

⁶⁹⁾ Томић, нав. дел., 80.

љавао јавно пред људима. Не спомиње се да је падао у екстазе, као ни чудно понашање.⁷⁰⁾

Након Самуилове смрти деловали су пророци који су прорицали помоћу сна, урима и осталих средстава којим су се користили тадашњи пророци. Такође су пророковале и жене, а пример је жена у Ен Дору која је призивала духове. Она је по захтеву Саула призвала духа који се представио као Самуило, укоривши цара због занемаривања Речи Божије.⁷¹⁾

Током владавине цара Давида и Соломона, није описан опширан рад пророчке службе. Она није била укинута, него је извесно време гурнута у страну. Разлог томе је вероватно благостање које је владало међу Јеврејима. Из тог доба су познати само Натан и Гад.⁷²⁾

Пророк Илија

Илија ступа на сцену током владавине Ахава, када је духовно стање Јевреја било очајно. Он се сматрао најгорим владарем Израела: „И чињааше Ахав син Амријев шћо је зло љред Госћодом, више од свих који деху љре њећа“ (1. цар. 16, 30). Слично га је описао и јеврејски историчар Јосиф Флавије: „...иће је у безумљу и љорочносћи љревазишао све краљеве који су владали љре њећа“.⁷³⁾

О животу прорка Илије се мало зна. Не зна му се име оца и мајке, као ни његов позив од Бога. Спомиње се само да је био родом из Тесве Галаадске, у источном делу Јордана, који је био дивљи и слабо настањен. У тај део није продрла западна цивилизација, јер су становници желели да сачувају номадски начин живота који потиче још из Мојсијевог времена.⁷⁴⁾

Илија ступа на службу изненада и то пред царем Ахавом, наговештавајући му да годинама неће бити росе и кише, све док Бог не одлучи да је пусти. Током суше, Илија је био насељен крај потока Хората из које је добијао воду за пиће, а гавранови су му доносили храну. **Неки истраживачи претпостављају да се под гаврановима нису подразумевале птице, него тамнопути људи који су се тако називали због тамне боје коже.**⁷⁵⁾

⁷⁰⁾ Rebić, Op. cit., 26 – 27.

⁷¹⁾ Исто, 27 – 28.

⁷²⁾ Милутиновић, нав. дел., 13 – 14.

⁷³⁾ Јудејске старине, Двери, Београд 2008, погл. 13, 2, 366.

⁷⁴⁾ Celestin Tomić, *Ilijino vreme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1985, 60 – 61.

⁷⁵⁾ Исто, 61 – 63.

Оно што може да међу верницима изазове саблазан, јесте убиство 450 Валових и 400 Астартиних пророка на планини Кармил.

Кармил се од старине сматрао светим брдом. У натписима Тутмозеса III, планина се називала *свѣтим дрежуљком*, као и *виноградом Божијим*, *расадником Божијим* и *Божијим вршом*. Од давнина су се овде налазила светишта Вала и Астарте, у чију част су вршени развратни обреди. Када га је Давид освојио, све паганске жртвенике је срушио и подигао Јахвеов. Током владавине Соломона, близу Кармила се изградио град Мегидо, да би се касније поново вратио култ Вала и Астарте.⁷⁶⁾

На Кармилу је побијен велики број лажних пророка, да је све крв текла потоком. Разлог зашто је Илија паганске пророке довео на брдо Кармил, јесте да поново успостави Јахвеов култ, а укине многобожачки. Треба знати да Илијино време није било новозаветно, него време када су се две религије међусобно бориле за опстанак. Паганизам је тада угрожавао израелски народ, па је било неопходно приступити оваквим мерама.⁷⁷⁾ Неки сматрају да су убиства била нека врсте освете према царици Језавељи, јер је убила многе Јехвеове пророке. Међутим, иза овог покоља није стајао Илија, него цар Јуј. Он је на превару сакупио све паганске пророке и свештенике у храм бога Вала у Самрији и побио их. Такође је и Језавељу убио, бацивши је кроз прозор.⁷⁸⁾

Након Илијине победе над многобожачким пророцима, брдо Кармил је постало место Божије славе на коју су многи долазили ради молитве и вере. Оно ће кроз историју постати познато као *Илијино брдо* и биће место ходочашћа за хришћане, муслимане и Јевреје. На брдо је долазио и Питагора, као и Веспасијан који је тамо принео жртву. Током крсташких ратова, крсташки су основали посебан витешки ред *Кармелски ред*, као и манастир.⁷⁹⁾

Оно што многим верницима изгледа фасцинантно код Илије, јесте његово вазнесење у огњеним кочијама. Кочије су подсећале на Валова, пошто је приказиван како јаше на облацима. Тиме се желела пренети порука да Вал није господар неба и олује, него је то Јахве. Међутим, многи мисле да је писац тиме желео да Илију прикаже као Божијег човека и пријатеља, чије је место на небу.⁸⁰⁾

⁷⁶⁾ Исто, 68 – 69.

⁷⁷⁾ Исто, 69 – 71.

⁷⁸⁾ Томић, нав. дел., 86 – 87.

⁷⁹⁾ Томић, *Пилјино*, 72.

⁸⁰⁾ Rebić, Op. cit., 40.

Илијино вазнесење представља његову смрт, јер његов ученик Јелисеј раздире своје хаљине на двоје, што је тада био знак жалости над вољеном особом. Међутим, његова смрт се разликује од осталих људи, јер његово вазнесење представља Божији лични силазак у виду ватрене буктиње која узима свога пророка. Огањ је симбол Божијег знака, док огњена кола представљају пророчку харизму. Начин на који је Илија умро се не спомиње, јер се она вазнесењем подразумева. Пророк који је био веран Јахвеу не може умрети обичном смрћу и завршити у Шеолу одвојен од Бога. Сви праведници који су били верни Творцу као Илија, не могу се након земаљског живота одвојити од Њега, него и даље остају у заједници са Њим.⁸¹⁾

Пророк Илија у хришћанству

Пророк Илија је велики пророк за хришћане, јер представља пророчки лик Исуса Христа. Писци Новог Завета су се користили елементима из Илијиног живота да би својим савременицима објаснили значење Исуса из Назарета.⁸²⁾ Неки еванђелисти су користили апокрифни спис *Илијина ајокалийса*, желећи тиме да народу докажу да је Исус Месија.⁸³⁾

Илијин лик посебно користи еванђелист Лука. Када се Исус преобразио на гори Тавор пред Петром, Јованом и Јаковом, између Христа су се појавили Мојсије и Илија. Преображењем је Бог потврдио да је Исусов страдални пут испуњен пророштвима од стране Илије и Мојсија. Приликом Преображења, Исус је оснажен за предстојећа страдања, због чега ће му бити осигурано Васкрсење и Вазнесење. Нешто слично је било и код Илије, тако да Мојсијева и његова појава на Тавору посведочава да је Исус од Бога изабрани Спаситељ света.⁸⁴⁾

За новозаветне писце Илија је представљен као тип Месије. Међутим, Христос надилази пророка Илију, као и Јована Крститеља. Његови ученици су веровали да је Он нови Илија, па су му Јаков и Јован рекли да пусти огањ на самарјанско село, јер Га нису угостили. Овај део подсећа на Илијино дело када се огањ са неба спустио и побио људе који су га хтели ухватити. Оваква казна је у старозаветно време била оправдана, али Исус је обуздао своје ученике да такав суд не доносе над људима, јер то припада само Богу.⁸⁵⁾

⁸¹⁾ Томић, *Плијино*, 90 – 91.

⁸²⁾ Ребић, *Ор. cit.*, 40.

⁸³⁾ Томић, *нав. дел.*, 89.

⁸⁴⁾ Емилијан Чарнић, *Еванђеље по Луки*, Београд 1983, 69 – 70.

⁸⁵⁾ Исто, 73.

Исус је у еванђељима представљен као пророк последњих дана, тј. као Илија који ће све обновити, због чега Га је свет таквог и прихватио. Међутим, Исус је виши од Илије, јер Он није само Месија и пророк, него Бог који долази међу свој народ. Он је Јахве, Господ који је дошао у свет ради спасења људског рода.⁸⁶⁾

⁸⁶⁾ Томић, *Плијино*, 96.